

Boshlang'ich sinflarda mustaqil so'z turkimini o'rgatish usullari

Termiz davlat pedagogika instituti

Maktabdagacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti 3-bosqich talabasi:

Ramozonova ozoda

Ilmiy rahbar : Termiz davlat pedagogika institute o'qituvchisi

Qobilova Kamola Azamat qizi

Anatatsiya:ushbu maqolada,boshlang'ich sinflarda mustaqil so'z turkumlarini o'rgatishda xizmat qiluvchi didaktik o'yinlar ,smart texnologiyalari va zamonaviy metodlar qatorida turuvchi o'zbek xalq maqolari ahamiyati va roli to'g'risida fikr va qarashlar o'z ifodasini topgan. Ushbu maqola so'z turkumlarini o'quvchilarga o'rgatish jaroyonida maqollarni qo'llash texnikasi to'g'risida amaliy va nazariylarni qarashlarini birga olib borilganligi bilan dolzarbdir.

Kalit so'zlar:ona-tili, so'z turkumlari, ot, sifat son, fe'l, til hodisalari, morfologiya, sintaksis.

So'z turkumlarini o'rganishdagi ,o'rganishdagi asosiy vazifa o'quvchilarni og'zaki va yozma nutqini o'stirish ,lug'atini yangi ot, sifat, son, fe'llar bilan boyitish, o'quvchilar shu vaqtgacha foydalanib kelayotgan so'zlarning ma'nosini aniq tushunishiga erishish,bog'lanishli nutqda u yoki bu so'zdan o'rinli foydalanish malakasini o'stirish hisoblanadi.Bu vazifalarni muvaffaqiyatli hal qilish uchun so'z turkumlarini o'rganish jaroyonida sinonim, antonimlar [terminlar berilmaydi] ustida muntazam ish olib boriladi ,o'quvchilar ko'p ma'noli so'zlar, ularning o'z va ko'chma ma'noda ishlatilishi bilan tanishtiriladi. Bunda ta'limni o'quvchilarning shaxsiy tarjibalari, bevosita ko'rganlari, radiodan eshitganlari ,kitobdan bilib olganlari bilan bog'lash muhim ahamiyatga ega.

“ot” mavzusini o'rganishda tizimi maqsadga yo'naltirilgan jarayon bo'lib bunda shu so'z turkumining umumlashtirilgan ma'nosi va grammatik belgilaridan to'g'ri foydalanish va to'g'ri yozish malakasini shakllantirish maqsadida bajaradigan mashqlar asta murakkablashtira boriladi.

Til hodisasi sifatida otning xususiyatlari,uni o'rganish vazifalari, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, har bir sinf uchun material hajmi ,ularni o'rganish izchilligi belgilangan.

- “ot”haqidagi grammatik tushunchani shakllantirish;

- kim? so`rog`iga javob bo`lgan [shaxs bildirgan] otlardan nima? so`rog`iga javob bo`lgan [narsa ,hayvon va boshqalarni bildirgan] otlarni farqlash ko`nikmasini hosil qilish;
- otlarda son [otning birlik va ko`plikda qo`llanishi]bilan tanishtirish ;
- kishilarning familiyasi ,ismi otasining ismi, hayvonlarga qo`yilgan nomlar va geografik nomlarni bosh harf bilan yozish ko`nikmasini shakllantirish;
- so`zlarni tahlil qilish ,taqqoslash ,umumlashtirishni bilish.

O`quvchilar nimani o`rganayotganiga qarab ,har bir so`z turkumining grammatik belgilari haqidagi bilimlari asta kengaya , chuqurlasha boradi. Dasturdaga ko`ra ,1-2-sinflarda so`zlar javob bo`ladigan morfologik so`roqlarga qarab tasnif qilinadi. 3-sinflarda “so`z turkumi ” tushunchasi shakllantiriladi. O`quvchilarga har bir so`z turkumiga xos ayrim belgilari (so`z turkumlarining umumlashtirilgan leksik ma`nolari ,otlarning birlik va ko`plikda qo`llanilishi ,bo`lishli va bo`lishsiz fe`llar, ot, sifat, son va fe`lning gapdagi vazifasi)bilan tanishtiriladi. 4-sinfda so`z turkumlarining morfologik-sintaktik xususiyatlari haqidagi bilim chuqurlashtiriladi. O`quvchilar – otlarning egalik va kelishlar bilan o`zgarishini ,sifat va soning gapdagi vazifasi, kishilik olmoshlari va ularning kelishiklar bilan turlanishini,fe`llarda shaxs-son va zamonni o`rganadilar.Ta`lim dasturiga ko`ra, boshlang`ich sinflarning so`z turkumlarini o`rganish jarayoni boshqa sinflarda tubdan farq qiladi, ya`ni o`qituvchi o`quvchilarni so`z turkumlarini ikki guruhga (mustaqil va yordamchi) bo`linishi kabi ma`lumotlar bilan to`liq tanishtirmaydi, faqat ular haqida amaliy ko`nikmalar hosil qiladi. Boshlang`ich sinf o`quvchilari so`z turkumlarini soddaroq shaklda bir-biridan ajrata oladilar. Boshlang`ich sinf o`quvchilariga so`z turkumlari haqidagi bilim, ko`nikma va malakalarni shakllantirish jarayonidagi asosiy vazifa ularning og`zaki va yozma nutqini o`stirish, lug`atini o`rganilgan so`z turkumlari (ot, sifat, son, fe`l kabi) bilan yana-da, boyitish va shu bugunga qadar og`zaki va yozma nutqda ishlatib kelinayotgan so`zlarning ma`nosini aniq tushunib olishga imkon yaratadi, bog`lanishli nutqda u yoki bu so`zdan o`rinli foydalanish malakasini o`stirish hisoblanadi. Ushbu belgilangan vazifalarni to`liq bajarish murakkab jarayon bo`lib, o`qituvchidan ulkan mahorat talab qiladi. Vazifada belgilangan ko`nikmalarning to`liq shakllanishining birdan-bir yo`li o`sha jarayonda o`qituvchi ma`nodosh va zid ma`noli (sinonim, antonim, bular atamasiz shaklda beriladi)so`zlar ustida muntazam shaklda ish borishi kerak bo`ladi. Bu jarayonda o`quvchilar ko`p ma`noli so`zlar, ularning o`z va ko`chma

ma'nolarda ishlatilishi bilan tanishtiriladi. Bu holatda ta'lim berish jarayoni o'quvchilarning kundalik yashash tarziga parallel ravishda olib boriladi. Ya'ni ushbu so'zlar o'quvchilarning radiodan yoki televizordan eshitganlari, turli xildagi kitobdan o'qigan so'zlari asosida olib boriladi. O'quvchilarda kuzatish, muhim narsalarni sezish ko'nikmal shakllantirish, atrof-muhit haqidagi bilimlarini boyitish bilan bir vaqtda ularning nutqini o'stirish vazifasi bilan ham amalga oshadi. Hozirgi kunda jadallik bilan rivojlanayotgan ta'lim tizimi kreativ va innovatsion g'oyaga ega ulkan salohiyatli kadrlarni talab qilmoqda. Ushbu kadrlarga ta'lim berishda zamonaviy smart texnologiyalar, interfaol metodlar va didaktik o'yinlar bilan birgalikda boshlang'ich sinf o'quvchilariga ham ta'lim, ham tarbiya berishda yaqindan xizmat qiladigan. Shuni ta'kidlab o'tish joizki, o'qituvchi boshlang'ich sinf o'quvchilariga so'z turkumlarini o'rgatishda o'zbek xalq maqollaridan foydalanish jarayonida har bir mustaqil so'z turkumining xususiyatlarini e'tiborga olgan holda ish tutishi maqsadga muvofiqdir. Quyida jadvallar asosida har bir so'z turkumiga mos bo'lgan o'zbek xalqining durdonalariga to'xtalib o'taman.

- ✓ Ot- ochiq til osh (ot) yedirar, Achchiq til tosh(ot) yedirar.
- ✓ Sifat- Laylak kelsa yorug' (sifat) yoz Turna kelsa tiniq yoz.
- ✓ Son- Bir yigitga qirq(son) hunar oz .
- ✓ Fel- Bir kishi quduq qazydi, Ming kishi suv ichadi

Xulasa qilsam, boshlang'ich sinf o'quvchilariga mustaqil so'z turkumlarini o'rgatish jarayonida o'zbek xalq maqollaridan yaqindan foydalanish yuqori darajada samara beradi. So'z turkumlari masalasi, garchi butun dunyoda, jumladan, O'zbekistonda ham ko'plab tadqiqotlarda obyekt qilib olingan bo'lsa-da, hammaga bir xil darajada manzur bo'ladigan holatda o'rganilmagan. So'z turkumlari bilan bog'liq material, ma'lumot lug'atlardan olinmasligi kerak. Maqollar ham ta'limiy, ham tarbiyaviy ahamiyatga ega. Shu sababdan ham ular boshlang'ich sinflarda katta o'ringa ega. Shu jumladan, ular o'quvchilarning so'z boyligini oshirishga, xalqimiz qadriyatlariga muhabbat ruhini uyg'otishga va kuchli bilim olish uchun mustahkam zamin hozirlaydi. Muhtaram prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ham shunday fikrlarni keltirib o'tganlar: "Agar mendan sizni nima qiynaydi? deb so'rasangiz, farzandlarimizning ta'lim va tarbiyasi deb javob beraman".

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdurahmonova N., O'rinboyeva L. Ona tili / O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma /2-sinflar uchun. - Toshkent: "Ehtremum-press", 2014. - 80 b.
2. Masharipova U., Umarova M., Boynazarova D., Nabiyeva M. Ona tili / O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma / 4-sinflar uchun - Toshkent:

"Ehtremumpress", 2017 - 88 h. Tafakkur, 2011. 160 b. 7. Tal'at G'afforova.
Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogi.

3. K. Qosimova, S.M atchonov, X. G'ulom ova, Sh. Yo'ldosheva,
Sh. Sariyev. Ona tili o'qitish metodikasi.

4. Klaraxon Mavlonova, Shokir Tursun, Iroda Azimova, Sa'dullo
Quronov uchinchi sinf ona tili darsligi va o'qish savodxonligi darsligi .

5. Roziqov o. o'zbek tilidan dars tiplari.T."O'qituvchi ",1975yil.